

RAJKA BRAČUN SOVA □ Dobrova pri Ljubljani, Slovenija

sl.1. Razumijevanje i zadovoljstvo je temelj dobre suradnje volontera i zaposlenika.

Na fotografiji mentorica (lijevo) i volonterka (desno) tijekom zajedničkog rada u Muzeju arhitekture i dizajna.

Foto: Janez Platiše, Slovensko sveučilište za treću životnu dob

sl.2. Obrazovanje starijih u muzejima uspješno je ako se znanje pretvori u organizirano sudjelovanje u zajednici (društvu) - u obliku plaćenoga ili volonterskog rada. Na fotografiji je volonterka kulturna medijatorica (lijevo) s posjetiteljicom u Narodnome muzeju Slovenije (foto: Sanja Knežević, Slovensko sveučilište za treću životnu dob).

sl.3. Volonterstvo je oblik međugeneracijskog učenja u muzeju. Na fotografiji su nešto starija kulturna medijatorica i mlađa muzejska posjetiteljica u Narodnom muzeju Slovenije.

Foto: Janez Platiše, Slovensko sveučilište za treću životnu dob

sl.4. U Muzeju arhitekture i dizajna kulturne medijatorice popisuju slovensku arhitektonsku baštinu prve polovice 20. st.

Foto: Janez Platiše, Slovensko sveučilište za treću životnu dob

Uvod. U vremenu kad populacija stari i mijenja se omjer među generacijama, više se ne pitamo o značenju i ulozi obrazovanja u starosti. Pozitivan utjecaj obrazovanja u trećoj životnoj dobi na zdravlje, korištenje i razvoj potencijala, na društveni značaj tih osoba, a time i na smanjivanje njihove marginalizacije koja nastaje zbog ekonomskih, socijalnih i kulturnih čimbenika, već više desetljeća proučavaju znanstvenici s područja antropologije, andragogije, sociologije i medicine (Kump, Jelenc Krašovec, 2009.). Pitanje koje se danas čini prikladnim jest kakvo bi trebalo biti obrazovanje starijih osoba. Obrazovanje, naime, slično kao i ostale pojave koje nastaju na temelju zahtjeva društvenog razvoja, nije uvijek jednako. To vrijedi za sadržaj, ciljeve, svrhu i metode obrazovanja koje se razvijaju, usavršavaju i šire u skladu s pomacima u društvenom razvoju.

Sa starenjem stanovništva mijenja se i obrazovna uloga muzeja. Osoblje muzejskih institucija shvatilo je da su starije osobe specifična kategorija posjetitelja. Razvijaju se muzejski obrazovni programi koji proizlaze iz generacijskih karakteristika starijih osoba (Gibbs, Sani, Thompson, 2007.), kao i istraživanja koja proučavaju vrijednost tih muzejskih aktivnosti i njihov utjecaj na život osoba treće životne dobi (Goulding, Newman, Whitehead, 2010.). U tekstu predstavljamo slovenski primjer obrazovnog programa koji ide u prilog tzv *uspješnom starenju*, odnosno *aktivnom starenju*, a nastao je suradnjom sa Slovenskim sveučilištem za treću životnu dob i muzeje. Program se zove *Medijator u kulturi* i temelji se na obrazovanju i uvođenju prakse starijih volontera (tzv. kulturnih medijatora) u muzeje. Studenti Sveučilišta za treću životnu dob tematski se i namjenski obrazuju

za volonterski rad u muzejima, a muzejski se djelatnici pripremaju za razumijevanje volonterstva, spremnost za promjene i pronalaženje novih (volonterskih) uloga za starije (Bračun Sova, 2009.).

Počeci programa sežu u 2006. g., u vrijeme kad je povjesničarka dr. Maja Žvanut iz Narodnog muzeja Slovenije tijekom rada na novome stalnom postavu pokrenula inicijativu za sudjelovanje studenata Sveučilišta za treću životnu dob u radu muzeja. Razmišljala je da bi se mladi studenti, "čuvari" muzejskih izložaba mogli zamijeniti starijima, po pravilu odgovornijim osobama. Iz te je ideje nastao ambiciozniji obrazovni program kulturnog medijatorstva koji je na razini sadržaja, ciljeva i metoda zasnovala andragoginja dr. Dušana Findeisen, suosnivačica Slovenskog sveučilišta za treću životnu dob, koja je ujedno izradila i ugovore o sudjelovanju. Projekt povezivanja muzeja i Sveučilišta za treću životnu dob u različitim krajevima Slovenije ostvarila je Rajka Bračun Sova sa suradnicima (Findeisen, 2009a).

Sveučilište za treću životnu dob kao način obrazovanja starijih osoba. Sveučilište za treću životnu dob najstarija je institucija i oblik obrazovanja starijih osoba u Sloveniji. Utemeljena je 1984. g. i danas obuhvaća više od 40 sveučilišta. Njihov broj svake godine raste jer je među starijim osobama sve veće zanimanje za takvu vrstu obrazovanja. Procjenjuje se da slovenska sveučilišta za treću životnu dob danas imaju ukupno oko 21 000 studenata (Findeisen, 2009b).

Sveučilište djeluje prema vlastitome modelu koji se od izvornoga francuskog - prvo sveučilište za treću životnu dob utemeljeno je u Toulousu 1973. g. - razlikuje već i samim načinom djelovanja. U Sloveniji je Sveučilište za treću životnu dob neovisno o tradicionalnom sveučilištu i djeluje sasvim autonomno.

Temelji se na volonterskom radu svojih članova i razvija se u skladu s potrebama i izvorima okoline u kojoj djeluje. Veća je povezanost sa zajednicom i pristupačnost obrazovanja, među ostalim, razvidna i u većem broju studenata. Temeljni je obrazovni oblik studijski kružok, manja skupina u kojoj su uspostavljeni bliski odnosi i emocionalne veze među članovima. Takvo je neformalno obrazovanje je "obrazovanje za život" u kojemu se manje pozornosti usmjerava na prijenos, a više na stvaranje novog znanja zajedno sa sudionicima. Findeisen (1999.) navodi da je Sveučilište za treću životnu dob jedan od najcjelovitijih oblika obrazovanja starijih osoba, među ostalim i zato što se obrazovanje fokusira i na potrebe zajednice, a ne samo na osobne potrebe starijih osoba (u toj zajednici).

Suradnja između Sveučilišta za treću životnu dob i muzeja ima dugu tradiciju, a veze se stvaraju gotovo organiskim putem temeljnih obrazovnih programa humanističkih i društvenih sadržaja. To da su studenti Sveučilišta za treću životnu dob oduvijek česti posjetitelji muzeja dokazuje podatak iz 1993. g., kad je Sveučilište za treću dob u Ljubljani u jednoj godini čak 20-ak puta posjetilo

Narodnu galeriju i preteklo sve obrazovne ustanove tada (Tavčar, 1997.). Takvi se studijski posjeti temelje na organiziranim obilascima muzejskih izložaba i predavanja, odnosno na transmissijskim metodama poučavanja i učenja. U središtu programa *Medijator u kulturi* bilo je obrazovanje koje je povezano sa životom starijih osoba; tako im je omogućeno učenje ne samo stjecanjem znanja, nego i participacijom njihovih znanja (transformacijski model).

Koncepcija obrazovnog programa *Medijator u kulturi* (2007. - 2009.). Obrazovni smo program *Medijator u kulturi* razvijali u obliku akcijske izložbe od 2007. do 2009. g., a u nju je bilo uključeno osam javno financiranih muzeja (četiri nacionalna: Narodni muzej Slovenije, Prirodoslovni muzej Slovenije, Tehnički muzej Slovenije, Slovenski etnografski muzej, i četiri regionalna: Arhitektonski muzej Ljubljana, Loški muzej Škofja Loka, Muzeji radovljiške općine, Dolenjski muzej Novo mesto) i Sveučilište za treću životnu dob u Ljubljani, Novom mestu, Škofjoj Loki i Radovljici. Osnovni je cilj istraživanja bio razviti takav model obrazovanja starijih osoba u muzejima koji će pokrenuti njihovu društvenu aktivnost i osobni razvoj. Studente Sveučilišta za treću životnu dob željeli smo aktivno uključiti u muzeje kao volontere (najprije u rad s posjetiteljima). Osnovni je cilj bio da znanje stečeno na Sveučilištu za treću životnu dob i znanje stečeno volonterskim radom u muzeju bude korisno. Volonterska je uloga starijih osoba u muzeju nazvana *kulturnim medijatorima*.

Istraživanje je imalo dva cilja:

□ oblikovati sadržajni i organizacijski okvir za uključivanje studenata Sveučilišta za treću životnu dob kao volontera u muzejima;

□ studente Sveučilišta za treću životnu dob i muzejske djelatnike educirati i osposobiti za permanentno i kontinuirano zajedničko djelovanje.

Pilot-program proveden je u Narodnome muzeju 2007. g. Prve smo volonterske kulturne medijatore dobili iz redova članova studijskih kružoka povijesti, arheologije, povijesti umjetnosti i srodnih humanističkih znanosti na Sveučilištu za treću životnu dob u Ljubljani. Za polaznike smo na Sveučilištu organizirali uvodni susret namijenjen upoznavanju sadržajnih i organizacijskih načela volonterskog rada u muzeju, upoznavanju profesionalnih putova polaznika i njihovih možebitnih iskustava s organiziranim volonterstvom (izvan obiteljske zajednice), a posebno su nas zanimali njihovi motivi za rad u muzeju. Polovica je kandidata već imala iskustava s volonterskim radom, osobito na području socijalne zaštite i obrazovanja, ali nitko još nije radio kao volonter u muzeju. Kada smo ih upitali o motivima za rad u muzeju, većina ih je navela želju za upoznavanjem novih sadržaja (učenje), a jedan je kandidat naglasio želju za upoznavanjem novih ljudi. U gotovo svih se pokazalo da profesionalno nisu bili povezani s kulturnom baštinom. Mogućnost volonterskog rada u kulturi pokazala se dobrodošlom.

Već nekoliko godina razmišljam kako bih uz pomoć volontiranja mogla uspostaviti kontakte s drugim ljudima. Poslovi povezani s brigom o bolesnima i starima privukli su me. Program kulturnog medijatora došao je kao naručen! (K. P., 64 g.)

U muzeju smo organizirali uvodni obrazovni seminar koji je bio namijenjen studentima Sveučilišta, budućim volonterima u muzeju, kao i zaposlenima u muzeju koji u svoje radno okruženje primaju nove kolege volontere. Naglasak cijelog obrazovanja nije bio samo na stručnim (muzejskim) sadržajima, nego i na društvenom značaju volonterstva starijih osoba, aktivnom starenju, kao i na etici volonterskog rada. Sudionici seminara shvatili su da obrazovanje starijih osoba nije samo sebi svrha, već da obrazovanjem stečene kompetencije moraju postati vidljive i korisne javnosti.

U muzeju su nas lijepo prihvatili i pokazali sve zbirke - za takvo što nemaš uvijek priliku. Ali ne radi se samo o tome da su nas lijepo prihvatili, nego i o tome da od nas nešto očekuju i imaju povjerenja u nas. (K. P., 64 g.)

Studenti Sveučilišta za treću životnu dob pod mentorstvom muzejskih djelatnika osposobljavali su se za volonterski rad u muzeju. Takvo se osposobljavanje temelji na različitim edukacijskim metodama kao što su razgovor, vodstvo kroz izložbu, postavljanje pitanja, samostalno proučavanje literature, međusobno izvješćavanje i simulacija volonterskog rada. Učenje se provodi u manjoj skupini, u kojoj su osim mentora i sudionici sami, sa svojim iskustvima, znanjem i kulturom, izvor učenja za skupinu. Međusobnim učenjem znanje dobiva obilježja novog znanja kojim se volonteri koriste u svom radu u muzeju.

Volim raditi s muzejskim posjetiteljima; tumačim, objašnjavam, usmjeravam. Koristim se i svojim znanjima i iskustvima ako procijenim da posjetitelja to zanima (K. D., 58 g.).

Nakon provedenog pilot-programa u Narodnome muzeju Slovenije 2008. g., program smo u jednakom obliku proveli u Muzeju arhitekture Ljubljana. U toj smo fazi također proučavali strane (uglavnom britanske) modele uzajamnog učenja i organiziranog volonterstva starijih osoba u muzejima (Bračun, 2008.).

U drugoj smo fazi, koja se ostvarivala u prvoj polovici 2008. g., program proveli u Loškome muzeju u Škofjok Loki i u Muzejima radovljiške općine. U uvodno smo obrazovanje uključili već iskusne kulturne medijatore iz prva dva muzeja. Osobna su svjedočenja starijih volontera bila dobra motivacija kako za njih same, tako i za druge.

U trećoj smo fazi, koja se provodila u drugoj polovici 2008. g., u mreži Sveučilišta za treću životnu dob i u mreži muzeja proveli tri empirijska istraživanja: istraživanje o iskustvima muzejskih djelatnika s volonterskim radom i njihovu odnosu prema volonterstvu općenito, prema starijim volonterima i njihovu uključivanju u

muzeje (Bračun Sova i dr., 2009.), istraživanje o iskustvima starijih osoba s volonterskim radom, motivima za volonterski rad, područjima rada i percepciji muzeja među starijim osobama (Furlan, Bračun Sova, 2009.) te istraživanje o organizaciji volonterskog rada u slovenskim muzejima (Bračun Sova, Furlan, 2010.). Rezultati istraživanja oblikovali su naše daljnje korake.

U posljednjoj smo fazi (2009.) s obrazovanjem i uvođenjem prakse starijih kulturnih medijatora volontera postavili u Dolenjskome muzeju Novo mesto, Prirodoslovnome muzeju Slovenije, Tehničkome muzeju Slovenije i u Slovenskome etnografskom muzeju. U toj smo fazi također intervjuirali muzejske djelatnike jer su nas zanimala njihova iskustva mentoriranja starijih volontera kao i opće međugeneracijsko ozračje.

Time smo zaključili razvoj programa i oblikovali model. Od 2007. do 2009. u program se uključilo više od 60 studenata Sveučilišta za treću životnu dob. U programu su prevladavale žene. U muzejima sudjeluju u pedagoškim, dokumentacijskim, konzervatorskim i drugim poslovima.

Zaključak. Ustanovili smo da je obrazovanje starijih osoba u muzejima uspješno onda kad se njihovo znanje uklapi u organizirano sudjelovanje u zajednici - u obliku plaćenoga ili volonterskog rada. Starije su osobe, koje se odluče za takav rad u muzeju, osobno motivirane, odgovorne prema sebi i prema drugima te spremne na učenje. Po pravilu su aktivne na više područja.

Naša su istraživanja pokazala da postoji velika spremnost starijih osoba za volonterski rad i opredjeljivanje za muzeje kao primarne sredine za volontiranje. Kultura i umjetnost prema našim su istraživanjima najčešća izabrana područja rada na kojima bi se starije osobe željele obrazovati i djelovati kao volonteri. Naša su istraživanja također pokazala da muzejski djelatnici donekle drugačije shvaćaju pojam starijeg volontera nego mi.

Ustanovili smo da obrazovanje starijih osoba u muzejima znači prijenos znanja među generacijama. (Suprotno sve većem društvenom naglasku na povezivanju generacija, u muzejima istodobno susrećemo malo različitih generacija. Najčešće ih susrećemo u tzv. dječjim muzejima, u čijem su središtu zanimanja posjetitelji koji dolaze u muzej kao obitelj. Obitelj je tradicionalna višegeneracijska skupina, a druge višegeneracijske skupine tek treba stvoriti. Programom *Medijator u kulturi* postigli smo međugeneracijsku povezanost: povezanost zaposlenih i starijih volontera te povezanost starijih volontera i muzejskih posjetitelja različite dobi. U radu starijih kulturnih medijatora s muzejskim posjetiteljima te zaposlenika u muzejima postale su zamjetne i njihove generacijske karakteristike.

Bez obrazovanja starijih osoba nema cjeloživotnog učenja. Toga su svjesni i u Hrvatskoj, gdje u sklopu Pučkog otvorenog učilišta Zagreb od 1992. djeluje Sve-

učilište za treću životnu dob. Hrvatskim smo studentima prilikom studijskog posjeta Slovenskog sveučilišta za treću životnu dob 2008. predstavili kulturne medijatore u Narodnome muzeju Slovenije. Hrvatski su kolege tada izrazili veliko zanimanje za takav oblik obrazovanja u svojim muzejima.

LITERATURA

Bračun, R. (2008.). *Prostovoljno delo - dodana vrednost muzeja: razgovor s Kusumo Barnett, voditeljcem sekcije volontera u Britanskom muzeju*. Argo, 51/1, str. 117-120.

Bračun Sova, R., Furlan, M., Breznik, A., Kogej Rus, S. (2009). *Smo pripravljeni na (starejšo) prostovoljce? Raziskava med slovenskimi muzejskimi delavci*. Knez, D. (ed.). Zborovanje Slovenskega muzejskega društva Bovec, 1. - 3. listopada 2009., Ljubljana: Slovensko muzejsko društvo, str. 86-96.

Bračun Sova (ed.). *Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje in muzeji z roko v roki: izobraževanje za razumevanje in uvajanje prakse starejših prostovoljnih kulturnih mediatorjev*. Ljubljana: Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje.

Bračun Sova, R., Furlan, M. (2010). *Prostovoljstvo v slovenskih muzejih*. Argo, 54/1 (v tisku).

Findeisen, D. (1999.). *Izobraževanje odraslih v njihovih poznejših letih* (doktorska disertacija, rukopis). Ljubljana: Filozofski fakultet.

Findeisen, D. (2009a). *Starejši prostovoljni kulturni mediatorji: konceptualni temelji prostovoljstva starejših in razvoj modela sodelovanja med Slovensko univerzo za tretje življenjsko obdobje in muzeji*. Knez, D. (ed.). Zborovanje Slovenskega muzejskega društva, Bovec, 1. - 3. listopada 2009., Ljubljana: Slovensko muzejsko društvo, str. 79-85.

Findeisen, D. (2009b). *Izobraževanje starejših odraslih in pomen njihovega izobraževanja za njih same in družbo*. Andragoška spoznanja, 3, str. 12-21.

Furlan, M., Bračun Sova, R. *Prostovoljno delo starejših odraslih kot dodana vrednost muzeja*. Bračun Sova (ed.). Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje in muzeji z roko v roki: izobraževanje za razumevanje in uvajanje prakse starejših prostovoljnih kulturnih mediatorjev. Ljubljana: Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje, str. 101-115.

Gibbs, K., Sani, M., Thompson, J. (eds.) (2007). *Lifelong Learning in Museums. A European Handbook*. Ferrara: EDISAI.

Kump, S., Jelenc Krašovec, S. (2009.). *Vseživljenjsko učenje - izobraževanje starejših odraslih*. Ljubljana: Pedagoški institut.

Tavčar, L. (1997.). *Narodna galerija nagraduje zveste obiskovalce*. Argo, 40/2, str. 67-69.

Priljeno: 12. studenoga 2010.

Prijevod sa slovenskog jezika: dr. sc. Morana Vouk

RAJKA BRAČUN SOVA je nezavisna pedagoginja u kulturi i kustosica. Živi u Dobrovi kod Ljubljane.

MUSEUMS, LIFELONG LEARNING AND THE EDUCATION OF PERSONS IN THE THIRD AGE

At a time when the population is aging and the proportions among the generations are changing, no questions are raised any longer of the importance and role of education in old age. The positive influence of education in the third age of life on health, the use and development of potentials, the social significance of such persons, and the resultant reduction of their marginalisation that arises from economic social and cultural factors has been studied for several decades by scholars from the areas of anthropology, adult education, sociology and medicine.

The only question that seems appropriate today is what the education of older persons should be like. Education, like other phenomena that come into being on the foundation of demands for social development, is not always the same. With the aging of the population, the educational role of the museum also changes. Museum educational programmes are developed that derive from the generational characteristics of the elderly, as well as from research into the value of these museum activities and their impact on the life of people during the third age.

In this article, the author presents a Slovene example of an educational programme that argues in favour of what is called successful aging, or active aging, and was created in collaboration with the Slovene Third Age University and the museums.

The programme is called Mediator in Culture and involves educating the elderly and putting them as volunteers (cultural mediators as they are called) into jobs in museums. Students of the Third Life University are trained in specific topics for voluntary work in museums, and museum employees are prepared so that they can understand voluntary work, to be ready for change and to find new voluntary roles for the elderly.

The beginnings of the programme go back to 2006, to the time when the historian Dr Maja Žvanut from the National Museum of Slovenia, during her work on the new permanent display, launched an initiative to have students from the Third Age University take part in museum work. From this idea came a more ambitious curriculum of cultural mediatorship, which was established at the level of content, objectives and methods by the adult education expert Dr Dušana Findeisen, co-founder of the Slovene Third Age University, who also drew up the participation contracts.

The project for linking museums and the University in various regions of Slovenia was effectuated by Rajka Bračun Sova and associates.